

di. Evliya Çelebi buranın yetmiş ocaklı ve haremli, üstü toprak örtülü bir yapı olduğunu söylemektedir. Kervansaray XVIII. yüzyıldan sonra Çakıd Hanı adıyla anılmaya başlanmış, birçok defa da tahir görmüştür.

Bayram Paşa'nın medresesine bağışladığı kitaplar daha sonra Nuruosmaniye Kütüphanesi'ne nakledilmiştir. Bunların sayısı mükerrerleriyle birlikte yetmiş dokuzdur.

Ciddi, vakarlı ve otoriter bir karaktere sahip olan Bayram Paşa, sadâreti sırasında bir hicviyesi sebebiyle şair Nefî'yi haksız yere idam ettirmekle suçlanır. Sadâret kaymakamı iken İstanbul surlarını tamir ettirmiş ve dış cephesini boyatmış, surlara bitişik evleri istimlak ettirerek yıktırmış ve şehre yeni bir çehre kazandırmıştır. Bugün İstanbul'da Bayrampaşa adıyla anılan bir semt bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâtib Çelebi, *Fezleke*, II, 196; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 271; III, 40; Naîmâ, *Târih*, III, 323-325, 349-350; Danişmend, *Kronoloji*, III, 369-370, 373-374; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 385-386; Uluçay, *Padişahların Kadınları*, s. 52; Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1980, s. 102-103; Halil Şahilloğlu, "Dördüncü Muradın Bağdat Seferi Menzîlnamesi (Bağdat Seferi Harp Jurnalı)", *TTK Belgeler*, II/3-4 (1965), s. 13-21; Cengiz Orhonlu, "Bayram Paşa Kervansarayı", *VD*, X (1973), s. 200-211; R. Ekrem Koçu, "Bayram Paşa", *İst. A*, IV, 2302-2305; a.mlf., "Bayrampaşa Bağcıvanları", *a.e.*, IV, 2305-2306; Şükrü Naili Bayraktar, "Bayrampaşa Kütüphanesi", *a.e.*, IV, 2306; Hakkı Gök-türk, "Bayrampaşa Medresesi, Mektebi, Sebili, Tekkesi, Tekke Mescidi ve Türbesi", *a.e.*, IV, 2306-2308.

YUSUF HALAÇOĞLU

BAYRAM PAŞA KÜLLİYESİ

İstanbul'da

1044'te (1634-35)

Vezîriâzam Bayram Paşa tarafından yaptırılan külliye.

Fatih ilçesi Haseki semti Keçi Hatun mahallesinde, Haseki Külliyesi'nin yanında yer alan ve medrese, sıbyan mektebi, tekke, türbe, sebil, çeşme ile dükkânlardan oluşan bu külliyenin bânisi Vezîriâzam Bayram Paşa (ö. 1638) olduğundan onun adıyla anılmaktadır. Bünyesinde cami bulunmayan, XVII. yüzyıla has küçük ölçüdeki Osmanlı külliyelerinden birini meydana getiren bu binaların dönemin Hassa Başmimarı Kasım Ağa'nın eseri olduğu kabul edilebilir. XVIII.

yüzyıldan bu yana birtakım onarımlar geçirmiş olan bu yapılardan sıbyan mektebi dışında diğerleri esas biçimlerini koruyarak günümüze ulaşmıştır.

Bayram Paşa Külliyesi'nin kuzey sınırını Haseki caddesi oluşturmakta, yapılar kuzey-güney doğrultusunda uzanan ve bu caddeye bağlanan Haseki Kadın sokağı tarafından iki parçaya ayrılmaktadır. Adı geçen sokağın doğusunda medrese, sıbyan mektebi ve dükkânlar, batısında ise tekke, türbe, sebil ve çeşme yer almaktadır. Arsasının güneyden kuzeye doğru alçalan meybinden ötürü tekkenin kuzeyde Haseki caddesine açılan cümle kapısından avluya basamaklarla çıkılmakta, medresenin kuzey kanadının altında da aynı cadde üzerinde sıralanan dükkânlar bulunmaktadır. Malzeme olarak medrese, türbe, sebil, çeşme ve tevhidhânenin duvarlarında kesme köfeki taşı, derviş hücreleriyle diğer bazı tekke bölümlerinin duvarlarında moloz köfeki taşı kullanılmış, sütun, sütun başlığı, kapı ve pencere söğesi gibi ayrıntılarda beyaz mermer tercih edilmiş, kubbe ve tonozlar ise tuğla ile örülüp içeriden sıva, dışarıdan kurşunla kaplanmıştır.

Osmanlı mimarisinde bilinen en eski medrese olan İznik Süleyman Paşa Medresesi'nin tasarım ilkelerini sürdüren Bayram Paşa Medresesi'nde, üstü açık kare planlı avlu çepeçevre sivri kemerli revaklarla kuşatılmış, pandantifli kubbelerin örttüğü on altı birimden oluşan bu revakların arkasına, girişin yer aldığı batı yönü dışında diğer üç yönde on dört adet kare planlı talebe hücreleri yerleştirilmiştir. Ortasında basık kemerli girişin yer aldığı batı cephesi yanlarda revaklara açılan pencerelerle donatılmıştır. Kuzey kanadının ortasında ve girişin eksenini üzerinde yükselen kare planlı, kubbeli dersane, hücrelerin kitlesinden ileriye ve yukarıya doğru taşmaktadır. Revaklara açılan kapılardan girilen hücrelerde konumlarına göre avluya ya da dışarı bakan pencereler, ocaklar, dolap nişleri bulunmaktadır. Bu hücreler pandantiflerle basık sekizgen kasnaklara oturan kubbelerle örtülmüştür. Duvarlarında pencerelerin yanı sıra dolap nişlerinin görüldüğü dershanenin kubbesi ise içeriden tromplara, dışarıdan moloz taş örgülü onikigen bir kasnağa oturmuştur. Kuzeydeki hücre dizisinin altına isabet eden ve Haseki caddesi boyunca sıralanan dükkânlar beşik tonoz örtülü, dikdörtgen planlı birimlerdir. Son onarımda yıktırılmış olan sıbyan mekte-

binin ahşap çatılı bir yapı olduğu ve geç devirde iki katlı bir muallim meşrutası ile genişletildiği bilinmektedir.

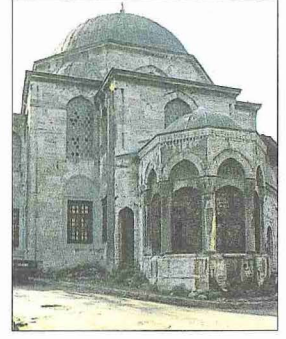
Vaktiyle Üveys el-Karanî'ye ait olduğu rivayet edilen bir arakiyyenin yanı sıra Hz. Muhammed'in ayak izinin muhafaza edildiği Bayram Paşa Tekkesi bu yüzden kaynaklarda Kadem-i Şerif Tekkesi adıyla da anılmaktadır. Kuruluşunda Kâdiriyye'ye bağlı iken XVIII. yüzyılın başlarında Bayramiyye-Himmetiyye'ye, aynı yüzyılın sonlarında Halvetiyye-Sünbülüyye'ye, XIX. yüzyılın ortalarında ise tekrar Kâdiriyye'ye intikal etmiştir.

Tekke, türbe ve sebili çevresinde toplanan avlunun cümle kapısı kuzey yönüne, Haseki caddesine açılır. Basık kemerli açıklığı, avlu yönündeki iki sütuna oturan sivri kemerli ve kubbeli sayvanı ile dikkati çeken bu esas girişten başka biri doğudaki Haseki Kadın sokağına, diğeri batıda Haseki Camii'nin arsasını tekke arsasından ayıran çıkmaz sokağa açılan iki de tâli giriş mevcuttur. Tekkeye ait on adet derviş hücresi, arsanın doğu ve güney sınırları boyunca uzanan (L) biçiminde bir kitle teşkil etmektedir. Bu birimler gerek ölçüleri gerekse plan ve üst yapı özellikleri bakımından medrese hücrelerine benzemekte, ancak avluya pencere açmanın imkânsız olduğu köşe hücresi dışında, dışa kapalı ve ocaksız olmaları ile onlardan ayrılmaktadır. Daha önce XVI. yüzyılda Koca Sinan'ın yaptığı Atik Vâlide ve Sokullu Mehmed Paşa tekkelerinde de karşımıza çıkan bu özellik, tarikat yapılarından aranan belirli bir içe dönüklüğün işareti olsa gerektir. Derviş hücrelerinin önünde medresedekine benzeyen sekiz birimli bir revak uzanmakta, batı ucunda da bunlara nisbetle daha büyük ölçülü olduklarından avlu yönünde ileri çıkan meydan odası ile şeyh odası yer almaktadır. Doğudaki tâli girişten sonraki üstü açık geçidi avluya bağlayan beşik tonozlu bir geçit bu odaları birbirinden ayırmaktadır. Kare planlı ve pandantifli kubbelerle örtülü olan bu mekânların girişleri de aralarındaki geçide açılır. Tekkenin yegâne ocağının yer aldığı şeyh odasının arkasında, arsanın güneybatı köşesinde su haznesi ile bir dizi helâ vardır. Sekizgen planlı ve kubbeli tevhidhâne avlunun güney kesiminde bağımsız bir kitle olarak tasarlanmıştır. Bunun basık kemerli girişi kuzeye, cümle kapısının karşısına gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Kemerin üzerinde boş bırakılmış bir kitâbe yeri, daha yukarıda son-

radan örülmüş sivri kemerli bir açıklık vardır. Girişin önündeki basamaklı sahanlığın aslında tevhidhâne duvarı ile iki adet sütuna oturan ahşap bir sayvanla örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Tevhidhânenin, girişin yer aldığı kuzey kenarı ve mihrabın bulunduğu güneydoğu kenarı dışındaki diğer kenarlarında altı üstü ikiyeşer pencere vardır. Alttakiler dikdörtgen açıklıklı ve demir parmaklıklı, üsttekiler ise sivri kemerli ve alçı pencerelidir. Yarım sekizgen hücresi ve dilimli kavsarası ile mihrap sade görünümlüdür. Yapının iç köşeleri mihrap ile aynı biçimde, ancak çok daha ufak boyutlu nişlerle hafifletilmiştir. Kuzey, kuzeybatı ve batı kenarları boyunca devam eden fevkanî kadınlar mahfilini taşıyan ahşap eliböğründelerin alt kesimleri küçük mukarnaslar, alınları da zamanla silikleşmiş, klasik üslupta kalem işleri ile süsüldür.

Birbirleriyle bağlantılı bir bütün oluşturan türbe ile sebil, arsanın kuzeydoğu köşesinde cadde ile sokağın kavşağında yer alırlar. Türbe, kare planlı, kubbesi tromplarla donatılmış bir merkezî sofa ile girişin bulunduğu kuzeybatı kenarı dışında, diğer üç kenarın ortasında, bunların üçte biri genişliğinde düz örtülü birer eyvandan oluşmaktadır. Türk-İslâm mimarisinde sivil mimariden kaynaklanan ve en erken dönemlerden itibaren medreselere, tarikat yapılarına ve hamamlara da uygulanan bu ünlü tasarım şemasının XVII. yüzyılda bir türbe de karşımıza çıkması, ayrıca söz konusu türbenin aynı özelliğe sahip Revan ve Bağdat köşklerinin çağdaşı olması dikkat çekicidir. Sekizgen kasnaklı merkezî kubbe, kare planlı orta mekânın beden ve eyvan duvarları farklı yükseklik-

lerde tutularak türbenin hareketli ve plastik bir dış görünümüne sahip olması sağlanmıştır. Tevhidhânedekiler gibi iki sıra pencere ile aydınlanan türbenin girişi, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında yenilediği anlaşılan, barok üslupta kalem işleriyle süslü, ahşap direkli bir revakla donatılmıştır. Buna karşılık içeride devrinden kalma kalem işleri dikkati çekmektedir. Ana yönlerden kaydırılmış ek senlere oturan türbe ile doğu-batı doğrultusunda uzanan ve türbeye iki noktada teğet olan çevre duvarı arasında üstü açık üçgen şeklinde bir alan kalmakta, sokaktan buraya açılan geniş bir ziyaret penceresinden türbe pencereleri aracılığı ile iç mekâna bakılabilmektedir. Türbenin kuzeydoğu yönündeki eyvanına bitişen sekizgen planlı ve kubbeli sebilin beş kenarı dışarı açılmaktadır. Bu kenarların köşelerine yerleştirilmiş olan sütunlar baklava başlıklar ve sivri kemerlerle taçlandırılmıştır. Tezgâhlarla donatılmış olan kenarlarda sivri kemerlerin altında, açıklığı geometrik taksimatlı tunçtan şebekelerle kapatılmış dilimli kemerler görülmektedir. Sivri kemerlerin aynaları alternatif olarak rûmî ve geometrik yıldız motifli mermer şebekelerle zenginleştirilmiş, ayrıca kemerlerin arasındaki alanlar rûmî kabartmaları ile doldurulmuştur. Mukarnaslı saçak silmesinin altında Bayram Paşa Külliyesi'nin, 1044 (1634-35) tarihini veren yegâne kitâbesi uzanmaktadır. Haseki caddesi üzerinde sebilin biraz batısında yer alan çeşme, türbenin çevre duvarına bitiştiği noktada inşa edilmiştir. Kaval silmeli çerçeve içinde yer alan sivri kemeri, kırık kaş kemerli ayna taşı ve bugün ortadan kalkmış olan kurşun kaplı ahşap saçağı ile bu çeşme XVII. yüzyılın geç klasik üslubunu yansıtır.

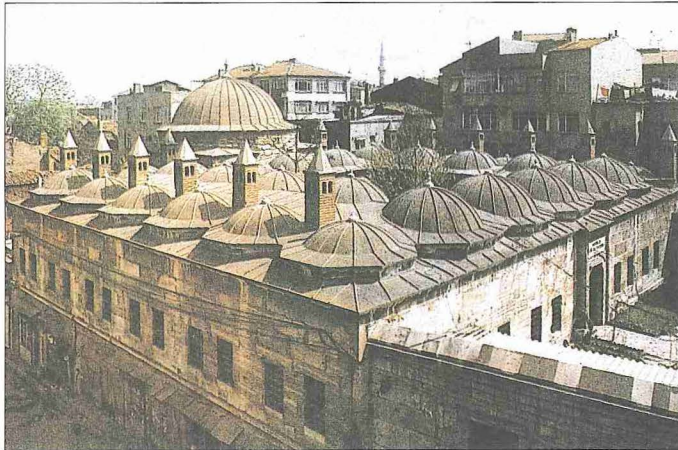
Bayram
Paşa
Türbesi
ve Sebilli -
Haseki /
İstanbul

BİBLİYOGRAFYA :

Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, I, 58-59; Âsîâne Tekkeleri, s. 6; *Mecmûa-i Cevâmi'*, I, 18-19, nr. 34; Bandırmalizâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 3; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşi), s. 38-39; H. C. Gurliitt, *Die Baukunst Konstantinopels*, Berlin 1912, III, rs. 18"; İ. Kumbarcılar, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938, s. 23; a.mlf., "Türk Mimarları", *Arkitekt*, sy. 2, İstanbul 1937, s. 59-60; Semavi Eyice, *İstanbul Petit guide à travers les monuments byzantins et turcs*, İstanbul 1955, s. 86-87; a.mlf., "Mimar Kasım Hakkında", *TTK Belleten*, XLIII/172 (1979), s. 767-808; E. Hakkı Ayverdi, 19. Asırda İstanbul Haritası, İstanbul 1958, pafta D 3; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1962, I, 35; Özgönül Aksoy, *Osmanlı Devri İstanbul Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul 1968, s. 103; Zeynep Nayır, *Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası (1609-1690)*, İstanbul 1975, s. 175-178; a.mlf., "İstanbul Haseki'de Bayram Paşa Külliyesi", *Ord.Prof.Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, Ankara 1976, s. 397-410; Metin Sözen, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul 1975, s. 262-263; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s. 340-341; K. Otto-Dorn, "Osmannische Ornamentale Wandmalerei", *KOr.*, I (1950), s. 45-54, rs. 3; Mübahat S. Kütükoğlu, "1869'da Faal İstanbul Medreseleri", *TED*, sy. 7-8 (1976-77), s. 277-392; Reşad Mimaroğlu, "Baba Efendi (Şeyh)" ve "Babaefendi Dergâhı", *İst.A.*, IV, 1738; Şükrü Naili Bayraktar, "Bayrampaşa Kütüphanesi", a.e., IV, 2306; Hakkı Göktürk, "Bayrampaşa Medresesi, Mektebi, Sebilli, Tekkesi, Tekke Mescidi ve Türbesi", a.e., IV, 2306-2308.

M. BAHİ TANMAN

Bayrampaşa
Medresesi -
Haseki /
İstanbul

BAYRAM SALÂSİ

Dinî mûsikide
salâ formunun bir çeşidi.

Arapça "dua" mânasına gelen salâ (salât صلات), dinî mûsikide Hz. Muhammed'e Allah'tan rahmet ve selâm temenni eden, belli bestesiyle okunan çeşitli güftelere verilen genel addır. Camî mûsikisi formları arasında yer alan ve sözleri Arapça olan salâlar okundukları yer ve zamana göre sabah salâsı, cenaze salâsı, bayram salâsı, salât-ı ümmiyye gibi adlarla anılırlar.

Bayram salâsı aynı zamanda cuma günleri de okunduğundan "bayram ve